

Н.А. Мікула, О.І. Пастернак

Транскордонні кластери

Впровадження кластерного підходу вважається в Європі найкращим засобом забезпечення конкурентоспроможності регіональної економіки. Реалізація загальноєвропейських засад просторового розвитку, розширення ЄС до кордонів України, активізація транскордонного співробітництва та реалізація Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2015 року зумовили необхідність розробки і впровадження нових механізмів підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів, серед яких особлива увага приділяється кластерному підходу. Транскордонне співробітництво, що спрямоване на підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу прикордонних територій, на об'єднання зусиль для вирішення спільних та ідентичних проблем по обидва боки кордону дає можливість застосувати кластерний підхід до транскордонного регіону. Даній проблематиці присвячена наукова тема відділу проблем ринкової інфраструктури та транскордонного співробітництва Інституту регіональних досліджень НАН України «Розробка регіональної стратегії формування і підтримки транскордонних кластерів» (Постанова бюро відділення економіки НАН України від 25.10.2006 р., протокол №9; державний реєстраційний №0106U013076). Тема виконувалася під керівництвом д.е.н., проф. Н.А. Мікули.

Мета дослідження полягає у розробці науково-методичних засад функціонування транскордонних кластерів та обґрунтуванні методологічних підходів до розробки регіональної стратегії їх розвитку. Об'єкт дослідження – процеси формування та розвитку транскордонних кластерів.

Основні результати, отримані авторським колективом у складі зав. відділу д.е.н., проф. Н.А. Мікули, д.е.н., проф. П.Ю. Беленького, к.ф.-м.н., с.н.с. В.В. Демченка, к.е.н., доц. І.В. Бакушевич, к.е.н., н.с. Є.Е. Матвеева, к.е.н., н.с. О.І. Дейнеки, інженерів І.Р. Тимечко та Б.А. Вашури, здобувача Р.В. Горблюка, аспірантів П.В. Скотного та М.П. Гарасима у процесі дослідження, такі:

На основі аналітичного огляду вітчизняних та зарубіжних джерел з питань розвитку кластерів поглиблено теоретико-методичні положення щодо визначення транскордонних кластерів, їх видів, закономірностей розвитку, а також обґрунтовані методичні підходи до розробки регіональних стратегій їх формування та підтримки.

Транскордонні кластери визначено як групи незалежних компаній та асоційованих інституцій, які: географічно зосереджені у транскордонному регіоні; співпрацюють та конкурують; спеціалізуються у різних галузях, пов'язані спільними технологіями та навичками і взаємодоповнюють одна одну, що в кінцевому підсумку дає можливість отримання синергетичних та мережевих ефектів, дифузії знань та навиків.

Особливістю транскордонних кластерів є те, що учасники кластерів розміщені в різних податкових, митних, законодавчих середовищах сусідніх країн, однак можуть мати спільні підприємства та організації, користуватися спільною інфраструктурою і функціонують, насамперед, на транскордонних ринках.

Виокремлено такі моделі формування транскордонних кластерів:

- монополярний / асиметричний транскордонний кластер, який формується по один бік кордону із залученням певних окремих учасників із суміжного регіону сусідньої країни;

© Н.А. Мікула, О.І. Пастернак, 2009.

- біполярний транскордонний кластер, який базується на існуванні регіональних мереж / кластерів як засновницьких елементів по обидві сторони кордону. Це дало можливість сформулювати методичні підходи до визначення кластерних ініціатив та формування стратегії їх створення та розвитку.

Поглиблено методологічний підхід до визначення асиметрії розвитку транскордонних регіонів на основі розрахунку коефіцієнта Лаврівського, що дало можливість оцінити різницю рівнів розвитку складових територій транскордонного регіону як щодо середніх у відповідних державах, так і щодо середнього у транскордонному регіоні.

Удосконалено методику обчислення коефіцієнта локалізації для визначення потенційних транскордонних кластерних утворень з метою їх подальшого формування та підтримки розвитку.

Узагальнені підходи до визначення кластерної політики як системи засобів, механізмів, інструментів та дій щодо створення та підтримки розвитку кластерів, у тому числі транскордонних. Центральним етапом формування кластерної політики є розробка кластерних стратегій, які повинні формуватися на рівні держави (макрорівні), регіонів (мезорівні), транскордонних регіонів і суб'єктів кластерів (мікрорівні). Обґрунтовано, що для України в сучасних умовах за основу слід вибрати комплексну модель кластерної політики на основі розвитку ринкового середовища, інфраструктури підтримки підприємництва, розбудови мереж співпраці між бізнесом, наукою та владою з елементами формування національних кластерів та інноваційних систем.

На основі дослідження світового досвіду та вітчизняних тенденцій регіонального розвитку запропоновано концептуальні підходи до розробки регіональних стратегій формування та підтримки транскордонних кластерів з урахуванням специфіки територій України на кордонах з країнами ЄС, СНД та морських.

Обґрунтовано, що в умовах низького рівня розвитку ринкової інфраструктури для формування транскордонних кластерів в Україні важливим є створення спеціалізованих інститутів, здатних ефективно та професійно координувати процеси їх розвитку (за аналогією з регіональним менеджментом земель Німеччини, Австрії, Швейцарії) – професійних недержавних інституцій, які виконують функції менеджменту мереж і є координуючими структурами між суспільними і приватними виконавцями. Поряд з цим, обґрунтовано доцільність використання єврорегіональних структур як координуючих для формування та підтримки розвитку транскордонних кластерів.

За результатами досліджень було проведено міжнародну конференцію «Кластери та конкурентоспроможність прикордонних територій», матеріали якої опубліковано у збірнику наукових праць Інституту.

Отримані результати дослідження доцільно використати у практичній діяльності державних та регіональних органів влади при розробці програм соціально-економічного розвитку регіонів. За результатами досліджень були підготовлені та направлені в державні та регіональні органи 8 доповідних, аналітичних записок та рекомендацій.

Матеріали даної теми використовуються при розробці Національної стратегії формування і розвитку транскордонних кластерів спільно з Міністерством регіонального розвитку та будівництва України.

Надійшло 06.05.2009 р.